

Міністерство культури України

Республіканський методичний кабінет
навчальних закладів
мистецтва і культури

**ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО
ВИКОНАВСТВА**

Програма-конспект для
музичних вузів

Київ-1993

Міністерство культури України

**Республіканський методичний кабінет
навчальних закладів
мистецтва і культури**

**ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО
ВИКОНАВСТВА**

**Програма-конспект для
музичних вузів**

Київ-1993

- Укладач:** - Лобачова Т. І., викладач Київської державної консерваторії, доцент, кандидат мистецтвознавства;
- Рецензенти:** - Олійник О. С., ст.науковий співробітник ІМФЕ ім. Рильського АН України;
- Булатова Е. І., доцент кафедри фортепіано Київського інституту культури;
- Відповідальний за випуск:** - Волохонович В. І.;
- Редактор:** - Стронько Т. Ф..

Пояснювальна записка

Курс "Проблеми сучасного виконавства" призначений для студентів V курсу історико-теоретичного факультету консерваторій, які обрали спеціалізацію "Музичний критик". Введення такого курсу обумовлене необхідністю ознайомлення майбутніх критиків з специфікою виконавського мистецтва та інтерпретології в цілому. Програма, що пропонується, побудована за принципом висвітлення всіх ланок ланцюга "нотний текст - виконавець - слухач". Даний курс порушує найважливіші проблеми виконавства: історико-естетичну еволюцію інтерпретації, багатозначність та другорядність тексту як знакової системи, дію та взаємодію виконавських засобів, можливості виконавця при сучасних засобах нотації, а також структуру та специфіку сприйняття слухача. Певна увага приділяється стану сучасної вітчизняної виконавської школи та виконавської критики.

Курс розрахований на 18 годин, який складається з 12 лекційних годин та 6 годин семінарських занять.

Тематичний план

Тема	Назва	Кількість годин	
		лекц.	семін.
1	Інтерпретація в історично-естетичному ракурсі. Проблема об'єктивного та суб'єктивного в музично-виконавському мистецтві. Полісемічність музичного твору.	2	
2	Динаміка, темп, артикуляція, агогіка як музично-виконавські засоби, їх семантичне значення, засоби дії та взаємодії, зони варіантності в межах стабільних елементів системи координат жанрової архітектури.	2	
Семінар: Видатні зарубіжні виконавці ХХ століття /Г. Гульд, А.-Б. Мікеланджелі, А. Шнабель, Я. Хейфец, І. Стерн/.			2
3	Виконавець та нотний текст. Багатозначність та другорядність тексту як знакової системи. Сучасні засоби виконавської нотації. Завдання виконавця при нових засобах розвитку та оформлення музичного матеріалу.	2	

Семінар: Композитори-виконавці ХХ століття /Ф. Бузоні, С. Рахманінов, М. Метнер, С. Прокоф'єв, Б. Барток/.			2
4	Виконавець і сприйняття слухача	2	
5	Проблеми та перспективи вітчизняної виконавської школи на прикладі сольного інструментального /фортепіанного та скрипкового/ виконавства. Виконавська естетика та проблема творчої особистості. Українська виконавська школа.	2	
Семінар: Обговорювання концерту чи серії концертів сучасного виконавця.			2
6	Виконавська критика. Специфіка, історія, актуальність, завдання	2	

Тема 1.

Інтерпретація в історично-естетичному ракурсі. Проблема об'єктивного та суб'єктивного в музично-виконавському мистецтві. Полісемічність музичного твору.

Різноманітність напрямків проблематики виконавської естетики. Історичний огляд виконавського мистецтва як особливого виду художньої діяльності, починаючи з часу фіксації музики умовними знаками. Об'єднання функцій виконавця й композитора у XVI-XVII сторіччі. Виникнення виконавства як фаху в середині XVIII сторіччя. Естетика романтизму XIX століття та виконавець-віртуоз. Антитеза виконавства-інтерпретація. Пізньоромантичний та академічний напрямки у виконавстві XIX століття. XX століття та "дегуманізація" виконавства, заперечення проблематики "року й долі", раціоналізація художнього свідомлення. Композитори XX століття про інтерпретацію. Виконавець та його функції в сучасному музичному світі /атональна, електронна, магнітофонна, аформальна музика/.

Сучасні естетичні погляди на онтологію музичного твору й музичного виконавства. /Р. Інгарден, Ж.-П. Сартр, Е. Сур'є, Ж. Бреле, П. Валері, А. Шерінг, З. Борріс, Б. Асаф'єв, А. Алексєєв, С. Савшинський, Ю. Кочнев, Н. Корихалова та інш./.

Антитеза об'єктивного та суб'єктивного в музично-виконавському мистецтві. Неідентичність авторського тексту нотному запису, його суб'єктивність. Співвідношення об'єктивного та суб'єктивного моментів у виконавстві /об'єктивне значення твору в конкретну

історичну епоху та об'єктивні фактори формування виконавця - належність до певної виконавської школи, сучасний інструментарій/.

Полісемічність музичного твору. Розуміння музичного твору як триєдності: 1 - авторського тексту, 2 - виконавських інтерпретацій, 3 - сприйняття слухача. Музичний знак як внутрішня постійна всетичина та його позамузична дія. Роль виконавця в суспільному переосмисленні твору. Тракткування полісемічності музичного твору як поля значень в історичному контексті.

Тема 2.

Динаміка, темп, артикуляція, агогіка як музично-виконавські засоби, їх семантичне значення, засоби дії та взаємодії, зони варіантності в межах стабільних елементів системи координат жанрової архітектури.

Динамічний інтервал, динамічний рівень, динамічний профіль твору. Взаємодія динаміки з метром, ритмом, агогікою, артикуляцією. Інтонажна, гармонічна, фактурна, темброва функції динаміки. Динаміка й фразування. Особливості динамічного алфавіту. Семантика динаміки в історії виконавства.

Різноманітні наукові тенденції у вивченні поняття "темпу". Авторський темп і авторські вказівки метроному. Виконавський темп. Взаємодія динаміки і темпу, типи взаємодії. Темп та динаміка в стильовому ракурсі. Сучасні виконавці й темп.

Історична мотивація терміну "агогіка". Агогіка в середині тону /як засіб здолання темперації/ та агогічна хвиля. Агогіка Бетховена, Шопена, Скрябіна. Агогіка у сучасній джазовій музиці. Перспективи наукових досліджень в галузі агогіки.

Визначення артикуляції як "вимови". Артикуляція та фразування.

XVIII століття як "золотий вік" артикуляції. Артикуляційні принципи віденської школи: варіативність у Гайдна, зіставлення у Моцарта, протиставлення у Бетховена. Артикуляція та естетика романтизму. Артикуляційні особливості російської національної виконавської школи XIX - початку XX сторіч. Трансформація трактування фортепіано як інструменту та артикуляція XX-сторіччя.

Виконавські засоби /динаміка, темп, артикуляція та агогіка/ як взаємопов'язані елементи єдиної системи, в якій змінення мобільних елементів спричиняє до змінення стабільних. Музичний твір як семантичне поле з константною та варіантною частинами. Зони варіантності в межах стабільних елементів жанрової архітектури.

Еволюція інтерпретацій твору одного автора на прикладі різних виконань та редакцій "Добре темперованого клавіру" Й. С. Баха /Черні, Бузоні, Фішер, Нейгауз, Фейнберг, Ріхтер, Гульд/.

Парадоксальні інтерпретації.

Стильові локалізації різних рівней: стиль епохи, стиль композитора, стиль виконавця. Відмінність у підходах до розробки типології кожного рівня. Суб'єктивність категорії "виконавський стиль". Основні параметри виконавського стилю /питання виразності, репертуарні схильності, трактування інструмента, розуміння техніки в широкому плані, включно різне трактування віртуозності/.

Еволюція музичного виконавства і спроби систематизації виконавської типології. Тип та стиль у виконавстві. Стиль як нестабільна, трансформуюча в часі форма буття типу.

Стильова розгалуженість у сучасному виконавстві. Зв'язок стильових процесів у виконавстві з сучасною йому композиторською творчістю.

Семінарське заняття:

Видатні зарубіжні виконавці ХХ століття /Г. Гульд, А.-Б. Мікеланджелі, А. Шнабель, Я. Хейфец, І. Стерн/.

Тема 3.

Виконавець та нотний текст. Багатозначність та другорядність тексту як знакової системи. Сучасні засоби виконавської нотації. Завдання виконавця при нових засобах розвитку та оформлення музичного матеріалу.

Історичний аналіз проблеми "виконавець-авторський текст". Авторський текст в освітлюванні сучасної теорії. Нотний текст як семіотична система.

Три текстових рівні та три зони інтерпретації в виконавському прочитанні тексту. Виконавський рівень тексту - емоційна зона /звук, тембр, педаль, агогіка, динамічна та ритмічна нюансировка, невипирана мелізматика/. Змішаний композиторсько-виконавський рівень - емоційно-інтелектуальна зона інтерпретації /фактура викладу, позначки темпів, словесні ремарки/. Композиторський рівень тексту - інтелектуальна зона інтерпретації /артикуляція, формообразуюча динаміка, метроритм, звуковисотність/.

Ступені мобільності виконавської концепції. Об'єктивні та суб'єктивні напрямки в історії виконавства та педагогіки.

Нові засоби розвитку та оформлення музичного матеріалу в музиці ХХ століття. Нетрадиційні /відносно ХХ століття/ форми нотної графіки. Відсутність єдиного позначення знаків альтерації, тактових позначень, а також позначень агогіки, динаміки, транспозицій та інш. Неможливість повної уніфікації.

Контрольована та неконтрольована алеаторика. Поєднання елементів традиційної та алеаторичної конструкції.

Сучасні принципи часової організації музичного матеріалу /нерегламентована кількість тривалостей всередині такту, відмова від тактової риски, темпові графіки/.

Нові прийоми гри на фортепіано - гра долонню, передпліччям та флажолети, принципи їх фіксації в тексті. Гра на роялі за межами клавіатури як школа нових можливостей інструмента й виконавця. Прийоми знакової фіксації гри на струнах фортепіано. Роль, можливості та завдання виконавця при нових засобах оформлення музичного матеріалу. Інтерпретатор як соавтор.

Тотожність нотного тексту другої половини ХХ сторіччя зображальному абстрактному живопису.

Семінарське заняття:

Композитори-виконавці ХХ століття /Ф. Бузоні, С. Рахманінов, М. Метнер, С. Прокоф'єв, Б. Барток/.

Тема 4.

Виконавець і сприйняття слухача.

Сприйняття музичного твору, його структура як засіб сполучення та взаємозв'язку елементів сприйняття. Нетотожність структури музичного твору структурі сприйняття.

Взаємовідношення об'єктивного та суб'єктивного, диференційованість і цілісність, аналіз та синтез, асоціативність сприйняття, його контекстна обумовленість.

Часові зв'язки в структурі сприйняття. Сприйняття теперішнього, минулого та майбутнього часів як її елементи.

Зміна сприйняття жанрів, форм, стилів, окремих засобів виразності в історичній еволюції музичної мови. Здолання консервативних моментів сприйняття.

Перцептивна обумовленість музичного сприйняття, творчості, виконавства.

XX століття та проблеми музичного сприйняття. Сприйняття як перцептивне діяння. Рефлекторна теорія сприйняття на новому рівні /моторне уподібнення та інтеріоризація/. Сприйняття як перцептивне установлення /внутрішня ієрархічність, різнорівневість/. Ціннісна та розпізнавальна настанова, закони зміни настанов.

Випереджаюче відображення, механізми передбачення, екстраполяція в часі. Психологія впізнання /образ-еталон, язиковий та мовний еталони, тезаурус/.

Естетичне сприйняття слухача як процес, не замкнений рамками конкретного виконання.

Тема 5.

Проблеми та перспективи вітчизняної виконавської школи на прикладі сольного інструментального /фортепіанного та скрипкового/ виконавства. Виконавська естетика та проблема творчої особистості. Українська виконавська школа.

Московська та ленінградська фортепіанні виконавські школи. Шість педагогічних тез В. Ніколаєва. В. Софроніцький, М. Юдіна, Д. Шостакович-піаніст.

Г. Нейгауз-виконавець та Г. Нейгауз-педагог. Школа Г. Нейгауза. С. Ріхтер та Е. Гігельс /Спадкоємність традицій російського піанізму й С. Ріхтер. Творча еволюція Е. Гігельса/.

Становлення скрипкової школи за радянських часів. Педагогічна діяльність Л. Цейтліна, А. Ямпольського, К. Мостраса. М. Полякін і Д. Ойстрах /артистичне та педагогічне кредо/. Післявоєнна плеяда видатних скрипалів /Л. Коган, М. Вайман, І. Безродний/. Школа Ю. Янкевича.

Конкурс ім. П. І. Чайковського, його лауреати.

Сучасний рівень вітчизняної виконавської школи. Типізація, стандартні умови та методи професійного навчання. Конкурси та стильова уніфікація. Рутинність виконавської естетики в культивуванні виключно спадкових цінностей. Гіпертрофія принципу абсолютної вірності тексту та технічної респектабельності. Кількісне зростання концертантів та відтіснення особистості. Актуальні проблеми педагогіки та практики виконавства.

Витоки, формування української виконавської школи. Діяльність В. Пухальського, Ф. Блуменфельда, Г. Нейгауза, Б. Яворського, Д. Бертьє, Я. Магазинера в Києві. Київська консерваторія як центр формування різних розгалужень вітчизняної фортепіанної виконавської школи. Г. Беклемішев, своєрідність його творчої особистості в інтеграції рис російського та новітнього західно-європейського піанізму /нове для українського піанізму розуміння динамічного та тембрового діапазону, артикуляційного спектру, оновлення технологічних піаністичних прийомів/. Проведення циклу історичних демонстрацій у 1923-1926 роках /історичні аналоги, унікальність репертуарного побудування, жанрова багатоплановність/. 1 та 2 Всеукраїнські конкурси виконавців. Перші українські музиканти-виконавці - лауреати міжнародних конкурсів. Видання Українського фортепіанного педагогічного репертуару, його редагування.

Українське фортепіанне та скрипкове виконавство сьогодні. Проблеми та перспективи.

Семинарське заняття:

Обговорювання концерту чи серії концертів сучасного виконавця.

Тема 6.

Виконавська критика. Специфіка, історія, актуальність, завдання.

Етапи вітчизняної дореволюційної виконавської критики. Перша половина XIX століття - період оновлення, спроби теоретичного аналізу засад виконавського мистецтва /критика "нової" школи піаністів/. Виконавська критика та формування національної школи музикантів-виконавців. 50-ті роки XIX століття - тенденція до подолання дилетантизму в критиці, критичні публікації концертуючих артистів /Лангер, Дюбюк, Контський/. Стасов про призначення виконавства, про інтерпретацію, проблеми репертуару, діалектику об'єктивного та суб'єктивного. Підйом вітчизняного виконавського мистецтва 60-80 років XIX століття. Провідні музичні критики /Серов, Кюї, Ларош, Кашкін, Чечотт/. Критичні праці П. Чайковського /про концерти Г. фон Бюлова, А. М. Єсипової, С. І. Танєєва/.

Нові критичні жанри наприкінці XIX - початку XX століття. Зв'язок виконавської критики з літературою, театральною критикою, оновлення проблематики, формування слухацької аудиторії.

Музично-виконавська критика після 1917 року. Естетичні концепції радянської виконавської критики 20-х років /рух "нової музики", Пролеткульт та РАПМ, соціально-естетична платформа/. Каратигін, Луначарський, Асаф'єв та полеміка про виконавську індивідуальність. Радянська виконавська школа та виконавська критика. Стереотипність, сервісний характер, обмежене коло питань - актуальні проблеми виконавської критики. Звуження кола критичних жанрів. Традиційний аспект - в межах романтичних уявлень XIX століття - один з суттєвих недоліків критики сьогодення.

Актуальність розвитку виконавської критики, її роль та адресат.

Література.

1. Авдеев В. М. Влияние музыкального произведения и его интерпретаций на компоненты музыкального восприятия: Автореферат дис. канд. психологических наук. - Москва, 1982. - 18 с.
2. Алексеев А. Д. О проблеме стильного исполнения. (О музыкальном исполнительстве.) - М., 1954. - с. 159-164.
3. Бажанов Н.С. Функции динамики в системе фортепианных выразительных средств: Автореферат дис. канд. искусствоведения. - Вильнюс, 1989. - 27 с.
4. Вакурова Н. Г. Становление советской музыкальной критики: Автореферат дис. канд. искусствоведения. - Ленинград, 1986. - 24 с.
5. Глущенко Ю. П. Введение в теорию музыкальных технологий XX века на материале фортепианной музыки. - Киев: КГК, 1986.
6. Корыхалова Н. П. Интерпретация музыки: теоретические проблемы музыкального исполнительства. - Л.: Музыка, 1987. - с.208.
7. Кочнев Ю. Л. Объективное и субъективное в музыкальной интерпретации. - Л.: Музыка, 1970.
8. Либерман Е.Я. Творческая работа пианиста с музыкальным текстом. - М.: Музыка, 1988. - с.230.
9. Лопушанский К. С. Русская музыкально-исполнительская эстетика 2-й четверти XIX века: Автореферат дис. канд. искусствоведения. - Л., 1974. - с.28.
10. Магазинник М. Д. Фортепианная редакция как проблема стиля: Автореферат дис. канд. искусствоведения. - М., 1985. - с.22.
11. Мазель Л. А. Вопросы анализа музыки. - ч. I - О коммуникативной стороне музыкальных средств. - ч. II - О некоторых общих принципах художественного воздействия и их применении в музыке. - М.: Советский композитор, - с.352.
12. Мазель Л. А. О системе музыкальных средств и некоторых принципах художественного воздействия музыки (Интонация и музыкальный образ). - М., 1965.
13. Медушевский В. В. О динамическом контрасте: Вып.2. Эстетические очерки. - М., 1967.

14. Назайкинский Е. В. О музыкальном темпе. - М.: Музыка, 1965. - с.95.

15. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия. - М.: Музыка, 1972. - с.383.

16. Овчинников М. А. Фортепианное исполнительство и русская музыкальная критика XX века: Автореферат дис. ... канд. искусствоведения. - М., 1987.

17. Панкевич В. В. Восприятие музыкального произведения и его структура. Вып.2. Эстетические очерки. - М.: Музыка, 1967.

18. Раабен Л. Н. Об объективном и субъективном в исполнительском искусстве. Вып.1. Вопросы теории и истории музыки. - Л., 1962. - с.38-39.

19. Рабинович Д. А. Исполнитель и стиль. Вып.1. - М.: Советский композитор, 1979. - с.320.

20. Синицын В. М. Пути развития фортепианной артикуляции в XVIII веке: Автореферат дис. ... канд. искусствоведения. - К., 1984. - с.18.

21. Токина Н. Н. Типологический анализ музыкально-исполнительских стилей /смычковое исполнительство/ : Автореферат дис. ... канд. искусствоведения. - М., 1978. с.20.

22. Хурсина Ж. И. Выдающиеся педагоги-пианисты Киевской консерватории 1917-1938 гг. - Киев: Музична Україна, 1990. - с.131.

23. Цуккерман В. А. Динамический принцип в музыкальной форме. - М.: Музыка.